

Muntanyes de Tivissa-Vandellòs

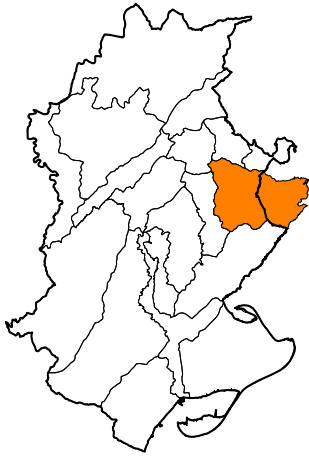
COMARQUES:	Pertany a la comarca del Baix Camp en la part oriental i a la comarca de la Ribera d'Ebre en la part occidental. També abraça un petit sector de la comarca del Baix Ebre.	
SUPERFÍCIE DE LA UNITAT:	12.180 ha corresponents a Terres de l'Ebre i 8.131 ha a la comarca del Baix Camp, a l'àmbit del Camp de Tarragona.	
MUNICIPIS:	Aquesta unitat la integren diversos municipis; de la Ribera d'Ebre: Tivissa, i Ginestar; del Baix Ebre: el Perelló i l'Ametlla de Mar; i del Baix Camp: Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant.	

Figura 11.1. Vista general del sector occidental de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs.

Trets distintius

- Paisatge de muntanya mediterrània caracteritzat per un relleu agrest. Les altituds dels cims culminants se situen poc per sobre dels 700 m.
- La vegetació ocupa gairebé el 90% del territori de la unitat. Les brolles i garrigues termòfiles predominen en el vessant meridional. Els claps d'alzinars se situen a les obagues principals.
- El riu de Llastres és el principal curs d'aigua i és l'eix que estructura el poblament i les comunicacions pel sector nord. El vessant meridional està solcat per una xarxa de barrancs que desemboquen directament al mar.
- Al voltant del riu Llastres es conreen cereals, vinya i ametllers.
- Els nuclis urbans existents (Tivissa, Vandellòs, Masboquera, Masriudoms, l'Almadrava) són petits i sense expectatives de grans creixements.
- A la zona del coll de Balaguer s'hi concentren moltes infraestructures energètiques i de comunicació (dues centrals nuclears, una central tèrmica de cycle combinat, l'autopista AP-7 i la carretera N-340).

Principals valors en el paisatge

- Espai d'Interès Natural de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, que representa un connector biològic entre les muntanyes de Prades i el massís dels Ports.
- Pobles abandonats (Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavadà).
- Masos-torre amb interès històric (Mas d'Aumet, Mas d'en Sedó, Mas de Genessies, el Mas de Frauques, Mas de la Devesa).
- Cabra blanca de Rasquera, una espècie autòctona.
- El nucli urbà de Tivissa.
- Ermita de Sant Blai, de gran devoció entre els habitants de Tivissa.
- La mola de Genessies, la Serra de Tivissa, la Llena, els Borjos, la Serra de la Talaia, la Serra de la Creu, les Marrades i els graus de Vandellòs.
- Contrastos entre la roca i la vegetació.
- Platja de la Rojala-el Torn.

Figura 11.2. Conreus amb el nucli de Tivissa i la Llena al fons.

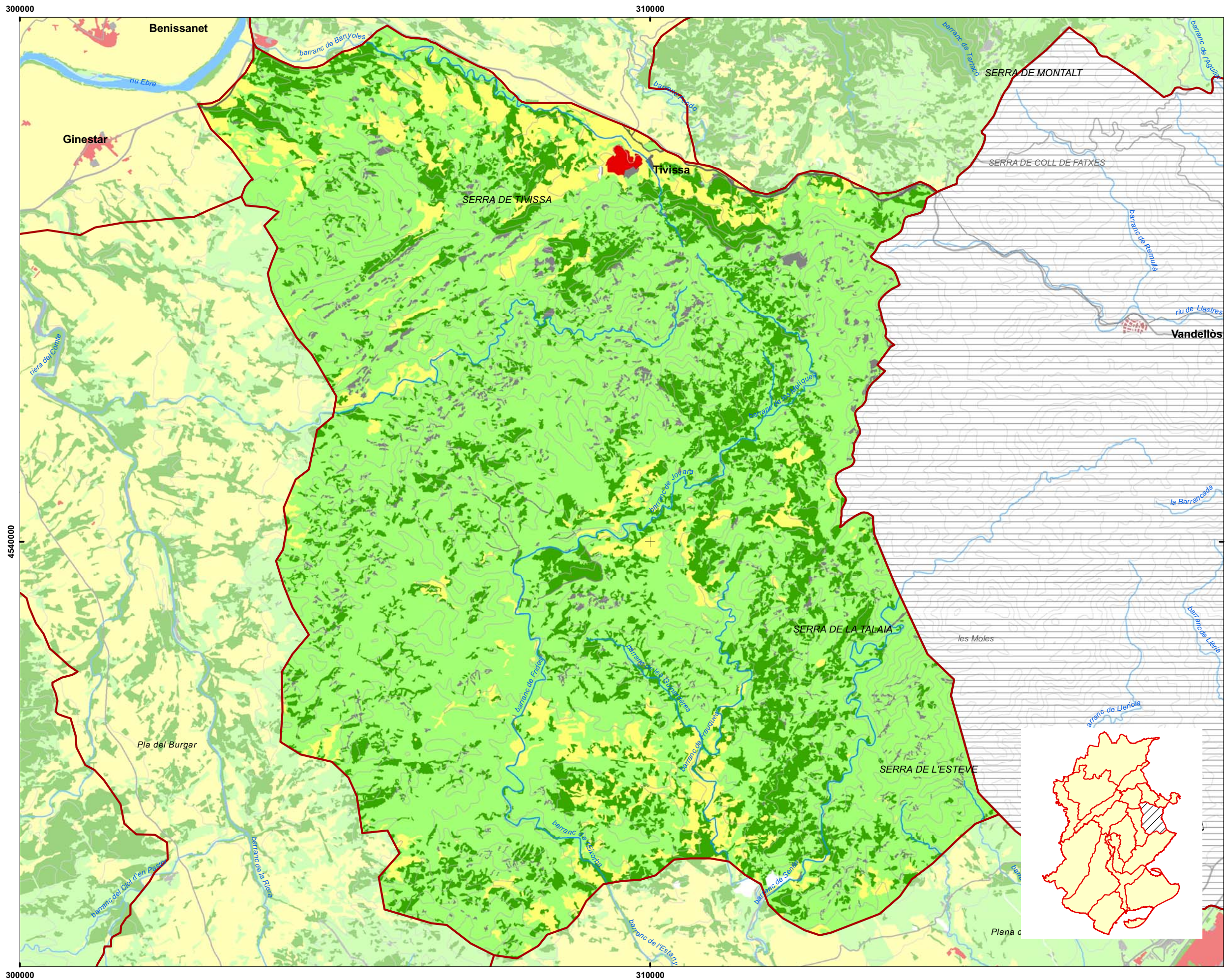
Figura 11.4. Torres elèctriques d'alta tensió i zona cremada als vessants litorals de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs.

Figura 11.3. Bancals abandonats de pedra en sec a l'interior de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs.

Figura 11.5. Platja de la Rojala-el Torn.

300000

310000

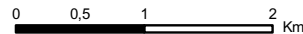
4540000

4540000

300000

310000

- Límit d'unitat de paisatge
- Unitat compartida amb altres catàlegs
- Aigua continental
- Riu
- Canal de regadiu
- Carretera principal
- Carretera secundària
- Corba de nivell (60m)
- Forestal arbori
- Forestal no arbori
- Conreu
- Zona nua
- Làmina d'aigua
- Urbà
- Altres usos

European Datum 1950 UTM
 FUS 31 N
 Escala 1:55.000

CATÀLEG DE PAISATGE DE LES TERRES DE L'EBRE
 11. Muntanyes de Tivissa-Vandellòs:
 Mapa de situació
 Juliol de 2010

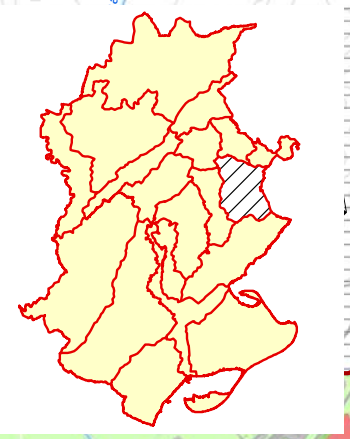
 Observatori del Paisatge

 Generalitat de Catalunya
 Departament de Política Territorial i Obres Públiques

 IDECE
 Institut per al Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre

 UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

 CODE
 Consorci de recerca agroalimentària de les comarques del Baix Ebre i Montsià

Elements naturals que constitueixen el paisatge

Les muntanyes de Tivissa i Vandellòs formen part de la branca meridional de la serralada Prelitoral que des de les serres de Prades voreja la depressió de Falset i ressegueix la costa fins a Tortosa. Són unes muntanyes seques, esquerpes i inhòspites, gairebé despoblades, que reflecteixen la dinàmica territorial que ha dominat durant les darreres dècades a la muntanya mediterrània calcària.

El relleu està constituït per un muntanyam compacte organitzat en serres i moles individualitzades per la disposició de la xarxa hidrogràfica. S'identifiquen tres alineacions principals que conflueixen: una alineació formada per la serra de la Mar, amb una alineació de sud-oest a nord-est, amb la Talaia (418 m), la Tossa de l'Alzina (697 m), les Moles del Taix (693 m), el Molló Puntaire (728 m), la Portella (722 m) i la mola de Nadell (582 m); una altra alineació, amb una orientació oest a est, formada per la Llena i la serra de Tivissa, amb Càrcoles (425 m), la Tossa (718 m), la punta de Jovara (766 m) i la Mola de Genessies (711 m); i una tercera, amb una orientació de sud a nord, formada per les muntanyes dels Burgans, i la serra de la Creu, amb les Marrades (464 m) i Missamaroi (719 m). Aquestes alineacions estructuren el conjunt orogràfic en tres conjunts de vessants: els vessants sud, rocosos i recoberts per brolles i garrigues, que cauen sobtadament cap al mar; els vessants nord, encarats a la vall del riu de Llastres (sector est) i al Baix Priorat (sector oest), que presenten una fisiografia caracteritzada pels cingles calcaris, amb materials tous als seus peus que permeten

Figura 11.6. Les parets de roca i les cingleres modelades en roques calcàries són un dels trets característics de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs com les de la serra de Tivissa i la Llena. Punta de Jovara, a l'extrem nordoccidental.

Figura 11.7. Panoràmica de la Portellada i de la mola del Nadell.

la presència d'àrees de conreu; i un tercer grup de vessants, que es constitueixen al sud de la Llena i la serra de Tivissa, amb un relleu més ondulat, estructurats al voltant dels barrancs de l'Eixorba-Frides-Jovara, amb la presència d'unes petites àrees planes (les Deveses, planes de Llorell), i unes serres menors (serra de la Batalla, 374 m).

La costa rocosa és la que predomina, amb penya-segats pròxims al coll de Balaguer, però al sud de la Punta de cala Bea s'obre la platja de les Rojales i al sud de Punta Grossa, on hi ha emplaçada la central nuclear de Vandellòs, la platja de l'Almadrava.

El predomini de les roques calcàries és absolut. De nord a sud, se succeeix una sèrie estratigràfica de materials carbonatats dipositats durant el Triàsic, el Juràssic i el Cretaci inferior. Les dolomies, les bretxes dolomítiques i les calcàries són les roques que afloren més extensament.

El conjunt muntanyós està solcat per un conjunt de barrancs que a causa de la combinació d'un clima mediterrani sec i el predomini dels materials calcaris, no acostumen a portar aigua excepte després de pluges molt intenses. La xarxa hidrogràfica es divideix entre els barrancs del vessant nord, que desguassen al riu Llastres o al barranc de la Fotx, i els del vessant sud, que es dirigeixen directament cap el mar. més curts al sector de Vandellòs (barrancs de Lleria, Lleriola, Cadaloques,...), i més llargs al de Tivissa (barrancs de l'Eixorba-Frides-Jovara, Mescales-Frauques-Escaldabecs, Taixos-Abellar-Senen,...) i desemboquen a la Mediterrània després de travessar la plana de Sant Jordi, ja fora d'aquestes muntanyes.

La coberta vegetal està molt alterada. Malgrat el gran recobriment de la vegetació espontània, els boscos d'alzines i carrasques són escassos i es localitzen a les obagues i a les raconades més humides. Els alzinars

més ben conservats es troben al peu de les obagues de la Llena, los Borjos, los Dedalts, la Portella i la mola de Nadell. En el seu lloc estan molt esteses les brolles calcícoles de romaní (*Rosmarinus officinalis*) amb albada (*Anthyllis citissoides*) i esteperola (*Cistus clusii*) junt amb les pinedes de pi blanc. En els vessants marítims hi penetra la màquia litoral de llentiscle (*Pistacia lentiscus*) i margalló (*Chamaerops humilis*).

L'espai forestal sotmès a gestió pública té una gran extensió, ja que els ajuntaments de Vandellòs-Hospitalet de l'Infant i de Tivissa són propietaris de gairebé tots els vessants meridionals. Així, l'ajuntament de Vandellòs és propietari del Bosc del Comú (3839,4 ha) i del Dedals (215,3 ha), i el de Tivissa dels Comuns de la Vila (4033,7 ha). A aquesta superfície encara s'hi haurien d'afegir 1163,1 ha propietat de la Generalitat de Catalunya, i repartides en diverses partides del municipi de Tivissa (coll de Montagut, Frides i Fontit, Mas Rojals, i Manou).

Aquesta zona ha patit diversos incendis al llarg de la història. El darrer gran incendi forestal es va produir la primavera del 2006, any en el que van resultar afectades més de 1.200 ha del vessant marítim de les muntanyes de Vandellòs. L'expansió del foc en aquests incendis, es veu facilitada pel relleu agrest i trencat. El fet que la pràctica totalitat de la unitat estigui per sobre del 30% de pendent i que hi hagi predomini de les calcàries compactes, no facilita l'activitat agrícola, que és força reduïda i es limita als fons dels barrancs i les zones relativament planeres de l'interior del municipi de Tivissa, al sud de la serra de la Creu. Els conreus principals, tots en regressió, són els de secà, principalment avellaners. També s'hi conreen ametllers i oliveres.

Una part considerable de la unitat està inclosa en el Pla d'Espais d'Interès Natural. El sector nord i est, està inclòs en l'Espai d'Interès Natural (EIN) Muntanyes de Tivissa-Vandellòs (13924,8 ha), i a l'extrem sud, hi ha un fragment del Tossal de Montagut (1006,0 ha). Això suposa

a priori una garantia de conservació dels seus valors naturals i paisatgístics.

El clima oscil·la entre el sec subhúmit, a les zones elevades del nord de la unitat, amb unes temperatures mitjanes anuals entre els 13 i 14 °C, i unes precipitacions entre 650 i 750 mm, i el tipus tipus semiàrid, als vessants marítims i occidentals, amb unes temperatures mitjanes anuals entre els 15 i els 17 °C, i unes precipitacions entre 550-650.

L'àliga cuabarrada (*Hieratus fasciatus*) i el falcó pelegrí (*Falco tinunculus*) són les espècies de fauna més destacades pel que fa a l'interès de conservació i que troben en el paisatge agrest de les muntanyes de Tivissa i Vandellòs hàbitats apropiats.

Evolució històrica del paisatge

La unitat de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs històricament ha tingut una baixa densitat de població, amb un predomini dels elements naturals per sobre dels elements humans, per bé que les petjades de l'home hi són ben presents, a través de les restes de bancals i marges de pedra en sec, corrals, casetes de tros o masos, així com indirectament, a través de la ramaderia (encara present i relativament activa) i els incendis forestals. No obstant la baixa densitat de població, els assentaments daten de ben antic, tal com ho demostren les pintures prehistòriques localitzades a la cova de les Vilelles (Tivissa) i a la cova de l'Escoda (Vandellòs), o els assentaments ibers o pre-ibers de la mola de Genessies o de la partida de Lleixares.

Històricament havia sigut un territori molt vinculat a les activitats silvícoles (extracció de fusta i carbó vegetal) i ramaderes (amb ramats de cabra blanca de Rasquera) i els conreus eren molt més marginals, sobretot als vessants del nord de la unitat on fins a finals del s.XIX s'hi havia plantat sobretot vinya i cereals.

En èpoques modernes i contemporànies, els nombre d'habitants va seguir sent reduït i pràcticament van desaparèixer els conreus de vinya i cereal, que van ser substituïts per conreus d'avellaner i ametller. A excepció d'alguns ramats, força importants, de cabres, la resta d'activitats silvícoles pràcticament va desaparèixer, qüestió que fins a finals de la dècada de 1960 havia afavorit la regeneració de les masses forestals. La desaparició d'aquestes activitats silvícoles, però, va comportar l'aparició d'extenses masses boscoses molt vulnerables davant els incendis forestals. Així doncs, a partir de finals de la dècada de 1960 es van propagar molts incendis forestals que van afectar pràcticament tots els boscos, deixant els matollars i les garrigues com autèntics protagonistes del paisatge.

El sector litoral, en canvi, va patir a partir de la dècada de 1960, un increment de pressió sobre el medi que va anar transformant el paisatge. Es va construir l'autopista AP-7, la carretera N-340, i l'actual AP-7, dues centrals nuclears i una central tèrmica amb totes les infraestructures auxiliars corresponents (línies d'alta tensió, subestacions elèctriques, etc.).

Com s'ha dit, fins la meitat del s.XIX bona part del paisatge d'aquestes muntanyes estava dominat per extenses masses boscoses, amb una concentració dels conreus a l'entorn de les valls i planes situades al nord i a l'interior de la unitat, allà on els materials més tous, junt amb una major disponibilitat d'aigua, havien afavorit la creació, dels pobles de Masriudoms, Masboquera, Vandellòs, i Tivissa.

A banda dels nuclis esmentats, també van existir, fins la dècada de 1960, els nuclis de Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavada. Aquests nuclis, avui abandonats, juntament amb el de Remullà (al mateix terme de Vandellòs, però formant part de la unitat de la Serra de Llaberia), així com el conjunt de masos-torre del municipi de Tivissa (Frauques, Aumet, Sedó, Genessies,...) probablement van néixer a la Baixa Edat Mitjana, responent a la necessitat dels propietaris de terres d'estar prop dels conreus i les explotacions forestals i ramaderes. S'observa en totes aquests conjunts d'assentaments, la presència d'una o dues cases pairals, que serien les primeres en construir i que corresponien als terratinents de cada partida del terme. Poc a poc, l'accés a la propietat dels assalariats, va fer que aquests es construïssin la seva pròpia casa, de més modestes dimensions. Aquest fet però només va succeir en els casos dels nuclis de Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavada. Aquests assentaments se situen en els indrets amb disposició de materials més tous i aigua, a mig camí entre les valls i els cingles calcaris.

Figura 11.8. Mas-torre d'Aumet.

Fent una breu síntesi de l'evolució del paisatge d'aquest espai des de la segona meitat del segle XIX fins ara es podria fer el següent esquema:

- Des de 1850 fins 1900: es va produir un procés de rompudes bastant generalitzat que comportà, per exemple, que el terme de Vandellòs-Hospitalet passés de tenir 1.430 ha de conreu l'any 1862 a tenir-ne 1.752 ha l'any 1884. En aquest període el paisatge agrari predominant era el del mosaic de conreus, principalment de vinya i cereals de secà, però també hi havia amb ametllers, oliveres, avellaners, garrofers, així com altres fruiters i petites superfícies d'horta vora els nuclis urbans.

Als sectors dels massissos calcaris, les masses forestals s'ensenyorien del paisatge, mentre els conreus, marginals, se situaven en els indrets més o menys aptes dels discrets fons de vall o alguna solana. Les masses forestals estaven intensament explotades per ramaderia, tala per a fusta, i, sobretot, per al carboneig.

Fou al final del segle XIX quan s'assoliren els màxims nivells de poblament de la unitat, degut a una major demanda de productes silvícoles (sobretot carbó vegetal) i de vins i aiguardents (degut als efectes que la fil·loxera estava tenint a França). Aquests dos fets van significar unes pressions sobre el medi natural mai conegudes abans, i que produïren una radical transformació del paisatge, amb la rompuda de pendents per a plantar-hi ceps i tals massives per a fer carbó. El paisatge de la unitat del pas del segle XIX al segle XX, estava caracteritzat pel predomini de la roca calcària, les brolles, els corrals, i els marges de pedra en sec.

- Des de 1900 fins al 1950: es va produir un abandonament lent de l'activitat agrària en general. Això es va traduir en un progressiu abandonament dels camps de conreu i de la pressió sobre les masses forestals, sobretot per part del carboneig, que poc a poc va perdre importància per l'aparició dels combustibles fòssils. A la part del massís calcari, la ramaderia i l'extracció de llenya continuaven, però la superfície arbrada va guanyar terreny amb els anys, fins al punt que les persones del territori d'edat avançada diuen «es podia anar de Vandellòs a l'Almadrava (a l'altre extrem del terme municipal) sense veure el sol». Es tracta, sens dubte d'una exageració, però no deixa de ser una bona referència per a comprendre el procés de recuperació forestal d'aquesta època.

Mentre això succeïa a la banda del massís calcari, a les valls de Vandellòs i Tivissa, juntament amb el progressiu abandonament dels conreus, es produïa una substitució massiva dels conreus que formaven mosaic per gairebé un monocultiu d'avellaner en el cas de Vandellòs i d'ametller en el cas de Tivissa. D'aquesta manera, van desaparèixer gairebé del tot els sembrats i la vinya, mentre les superfícies forestals

Figura 11.9. Mostra d'antics conreus abancalats colonitzats per vegetació espontània als Dedalts de Vandellòs

anaven augmentant de superfície a la vegada que es feien més madures, amb l'increment de la superfície forestal arbrada.

Per tenir una idea més aproximada de com era el paisatge d'aquest sector de la unitat a l'inici del segle XX, previ a la plantació massiva d'avellaners, resulta interessant l'escrit de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna en el seu llibre *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* (1931): «Per la banda de la vall del riu Llastres, després de la gran estesa de garrofers (referit al sector de la plana de l'Hospitalet de l'Infant), vénen clapes de vinya, camps de sembrar i olivers. Més amunt ametllers, alguns avellaners, vinya i camps de sembrar. A Castelló, tot són ametllers i camps de sembrada. A la part alta de la vall del riu Llastres, l'ametller obté una gran preponderància. Per la banda de Mas Valentí hi ha, encara, olivers, junt amb la vinya, i avellaners. Al mas de Genessies, com al cercle de Fatges, l'ametller, comparteix als bancals amb el cep i l'avellaner. L'olivera ja no hi arriba» (Iglésies i Santasusagna, 1931).

A l'extrem sud d'aquesta unitat, a les zones dels Comuns de la Vila (Tivissa) i del bosc del Comú (Vandellòs), es va produir un fenomen de rompudes forestals per a la plantació d'olivera i garrofers. Eren terrenys comuns, titularitat dels ajuntaments, que els veïns dels pobles de Vandellòs i Tivissa van anar a arrabassar il·legalment però amb el consentiment dels respectius ajuntaments.

- Des de 1950 fins l'actualitat: ha continuat l'abandonament progressiu dels conreus, que han desaparegut totalment del massís calcari, i a les valls, s'han concentrat en els indrets amb menors pendents i més ben comunicats. L'avellaner i l'ametller segueixen sent els conreus més abundants i els que defineixen i caracteritzen el paisatge dels sectors de les valls, junt amb unes superfícies forestals cada cop més desenvolupades.

Durant aquest període, a la zona dels massissos calcaris es produeix l'abandonament progressiu de la pràctica totalitat dels aprofitaments, a excepció de la ramaderia extensiva. Així doncs, després de la desaparició del carboneig a les dècades anteriors, es produeix un abandonament quasi total de l'extracció de llenya. Aquesta situació afavoreix el desenvolupament d'uniques superfícies forestals contínues i cada cop amb més càrrega de combustible que s'han incendiat una i altra vegada, fins al punt que aquest territori és l'indret de Catalunya, juntament amb el massís de l'Albera i la unitat Serres de Cardó-el Boix, amb més nombre d'incendis forestals en els darrers 25-30 anys. El darrer gran incendi forestal és el que es va originar a la partida de Llèria i que va cremar 1.250 ha, principalment de matollars, el mes d'abril de 2006. Però altres grans incendis han castigat les masses

Figura 11.10. Vista general del Barranc de Llèria, que colecta part de les aigües dels vessants marítics de les muntanyes de Vandellòs.

forestals de tot el massís calcari, a raó d'un gran incendi cada 10-15 anys. El paisatge d'aquest sector, doncs, es presenta avui dia dominat de manera quasi absoluta per les brolles i les garrigues, i on les superfícies arbrades no deixen de ser anecdòtiques i localitzades en indrets ombrívols i planers de l'interior del massís.

La recuperació d'una certa activitat ramadera, fa dues dècades, ha suposat un manteniment del paisatge dominat per les brolles i les garrigues. Actualment unes 5.000 cabres pasturen en aquestes muntanyes, provocant en determinats indrets problemes d'erosió importantíssims com a conseqüència del sobrepastoreig. En canvi, en altres indrets afavoreixen el manteniment d'elevats índexs de biodiversitat amb uns sotaboscs clars i amb menys càrrega de combustible.

Al sector del litoral, la construcció de la central nuclear Vandellòs I a les segones meitats de la dècada de 1960, juntament amb la construcció de l'autopista AP-7, a la dècada següent, va significar l'inici de la transformació radical del paisatge del sector situat al sud del coll de Balaguer. Posteriorment es construïren la central nuclear Vandellòs II (a partir de principis de la dècada de 1980) i les centrals tèrmiques de l'Hospitalet de l'Infant (a partir de 2005). Aquestes instal·lacions, amb totes les infraestructures auxiliars corresponents (línies d'alta tensió, subestacions elèctriques, sistemes d'abastament de gas i aigua, etc.), han significat la creació d'un paisatge altament industrialitzat, caòtic i ple de connotacions desagradables, sobretot arran de l'accident de la central nuclear Vandellòs I l'any 1989. El gran incendi forestal de l'abril de 2006 va acabar per configurar un paisatge desolat un cop es creua el coll de Balaguer cap al sud.

Paisatge actual

El paisatge de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs està caracteritzat per un relleu agrest de serres calcàries modelades en moles i cingleres. La disposició del relleu i dels materials geològics condiciona que els espais aptes pel conreu siguin escassos i limitats als fons de les valls, prop de l'eix que marca el riu de Llastres, on es localitzen els nuclis de població. La major part del territori, un 90%, està recoberta per vegetació natural. Predominen les brolles i màquies amb presència d'espècies termòfiles com l'albada i l'esteperola. Clapes d'alzinars i alguna roureda seca es localitzen a les obagues. El pi blanc és present arreu, tot i que en diferents nivells de desenvolupament.

La resta del territori són conreus (8%), mentre que els assentaments urbans, petits i compactes, només representen un 1% de la unitat.

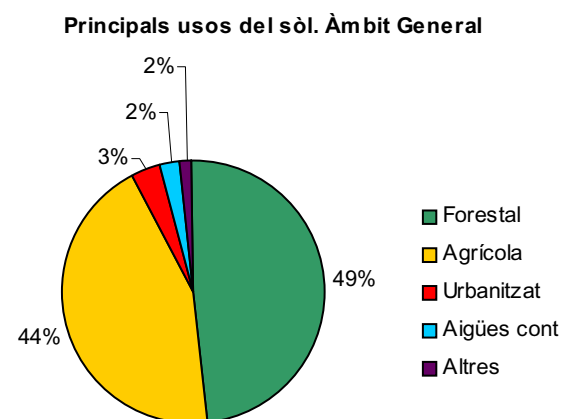

Figura 11.11. Usos i cobertes del sòl de les Terres de l'Ebre
Font: elaboració pròpia a partir del SIGPAC 2006 del DAR

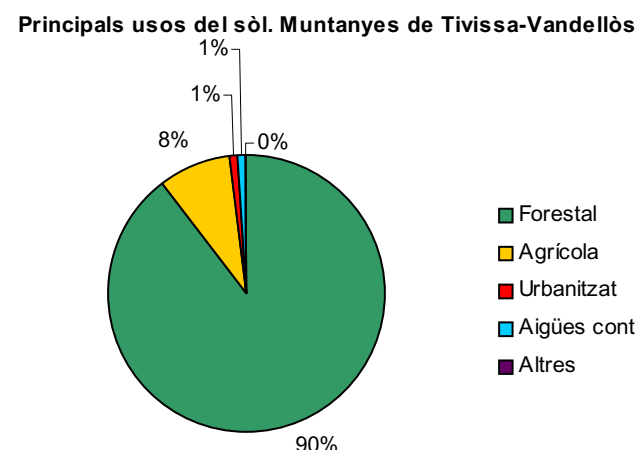

Figura 11.12. Usos i cobertes del sòl a les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs
Font: elaboració pròpia a partir del SIGPAC 2006 del DAR

El poblament es concentra a la vall del riu de Llastres, on es localitzen els nuclis de Tivissa, Vandellòs, Masboquera i Masriudoms, així com els pobles abandonats de Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavada. Les vies de comunicació principal són la carretera C-44, que comunica l'Hospitalet de l'Infant amb Vandellòs, Tivissa i Móra la Nova, que segueix el curs del riu de Llastres. L'autopista AP-7 i la carretera N-340 segueixen un traçat que voreja les muntanyes per la costa a través del coll de Balaguer. Les comunicacions per l'interior del muntanyam es realitzen a través de pistes forestals i es veuen dificultades per la configuració del relleu, que no ofereix gaires passos naturals que permetin flanquejar-lo.

Figura 11.13. Sector septentrional de les muntanyes de Vandellòs. Una línia elèctrica d'alta tensió travessa pel coll de la Portella. Les pinedes de pi blanc colonitzen els vessants septentrionals de la Punta del Pallars.

Com s'ha dit, els paisatges naturals predominen arreu i són els que donen caràcter a l'espai. Tot i aquesta certa homogeneïtat paisatgística general, en detall poden diferenciar-se quatre sectors amb una identitat pròpia:

- Valls del nord de la unitat, a l'entorn dels nuclis de Vandellòs i de Tivissa: s'estructuren a partir de l'aparició de materials més tous pel trencament del bloc calcari en dos (serra de Llaberia al nord i muntanyes de Tivissa-Vandellòs al sud). La suavitat del relleu ha permès el conreu continuat de bona part de les valls, així com els assentaments, tant els que actualment estan habitats com els abandonats des de la dècada de 1960. Es manté un cert mosaic agroforestal format per conreus d'avellaner, ametller i bosquines de pi blanc, tot i que cada vegada més els conreus perden importància en benefici del bosc. Els boscos d'alzinar madurs es concentren a les obagues de les valls i, junt amb

els cingles calcaris, constitueixen un paisatge característic d'aquest sector de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Els pobles habitats mantenen l'estructura de poble tancat i de carrers estrets, malgrat alguna nova construcció que trenca aquesta harmonia, com les granges d'aviram abandonades al nucli de Vandellòs i un conjunt de blocs de cinc plantes, algun inacabat, al petit nucli urbà de Masboquera). Les línies d'alta tensió són ben visibles, especialment les torres situades dalt dels espadats calcaris.

Els pobles abandonats de Castelló, Masdevalentí, Fatxes, tots ells en ruïnes, són testimonis silenciosos d'un passat no gaire llunyà on la relació home-medi va ser molt intensa. Només el nucli de Castelló presenta símptomes de recuperació, gràcies a l'esforç de veïns de Vandellòs a través de l'Associació Masia de Castelló, que des de fa anys estan intentant recuperar arquitectònicament i funcionalment aquest nucli.

- Massissos calcaris: predomini total i absolut de les brolles i les garrigues, només absents en determinats cingles, i en determinades fondalades, on les bosquines més o menys desenvolupades fan acte de presència. Els incendis forestals i la ramaderia extensiva són els principals configuradors d'aquest paisatge. Les línies d'alta tensió són elements artificials que suposen un impacte en el paisatge. L'abril de l'any 2006, la part est d'aquest sector es va veure afectada per un incendi forestal que va cremar 1.250 ha.

- Coll de Balaguer-Acampadors: la presència del complex energètic format per una central nuclear mig desmantellada, una central nuclear en funcionament, una central tèrmica de cicle combinat, diverses línies elèctriques d'alta tensió, l'autopista AP-7, les obres del desdoblament de la N-340 i els efectes de l'incendi forestal de l'any 2006, configuren un paisatge desestructurat, especialment a les immediacions del coll de Balaguer.

Figura 11.14. L'existència del complex energètic al coll de Balaguer és el que caracteritza en bona mesura el paisatge del sector litoral de la unitat.

A la zona dels Acampadors, ja a l'extrem sud de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, el paisatge s'eixampla cap a la plana de Sant Jordi d'Alfama i els conreus d'olivers i garrofers, juntament amb les garrigues i alguns claps de pineda de pi blanc, configuren un discret però interessant mosaic agrícola, que fins fa no gaire temps era característic del litoral mediterrani de la costa tarragonina.

-Valls interiors: conformades per uns relleus més suaus que el dels massissos calcaris, amb el desenvolupament d'unes interessants, a la vegada que molt vulnerables, masses forestals arbrades dominades pel pi blanc. Les restes de l'arquitectura rural de pedra en sec visible en alguns vessants assolellats testimonien el passat agrícola d'aquest sector, a la vegada que els masos-torre o el nucli abandonat de Gavadà li atorguen una singularitat remarcable.

Figura 11.15. El paisatge actual de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs està condicionat, com a la majoria de muntanyes mediterrànies, pels incendis periòdics. A la fotografia superior, aspecte després del foc que va assolir part de la unitat l'abril de l'any 2006.

Expressió artística del paisatge

Com altres indrets del sud de Catalunya, aquestes han estat unes terres poc glossades i pintades. Només alguns autors locals han plasmat alguns paisatges d'aquest territori en obres que han tingut poca transcendència artística.

A través d'obres de viatges geogràfics, com l'esmentat *Del Camp de Tarragona a l'Ebre* de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna (1931),

o relats del propi Josep Iglésies a *Ciutats del món* (1948), on descriu el poble de Gavadà, es plasmen literàriament fragments del paisatge d'aquesta unitat. Un fragment d'aquest darrer llibre, permet captar com era el paisatge de Gavadà i el seu entorn:

«Febrer s'aprima. La darrera nevada ha deturat de brotonar els ametllers, que a la part camperola del terme de Vandellòs ja són en flor. Les argelagues, en canvi, han esclatat en randes grogues per tota la serra, mentre el romaní només arrisca alguna dèbil provatura de llevar un raïm de capsuletetes lila.

Obert el dia amb una tallada de lluna encara blanca en el cel, Gavadà es desensonya, moll de rosada, airejat de gelebros, dalt d'unes lliseres de les solanes del barranc Fondo. Les teulades són com crostes de pa casolà ben torrat, i els murs de pedra clara són color de llet igual que una molla. El glopet de les cases més velles fa un redol penyaler amb caient de fortalesa. Es el carrer d'Ací, que serva bona part de l'esguard obstruït per l'enorme bromera negrenca de l'obaga del Barceló, que se li encara, sorruda. Enllà de les eres i del camí carreter, una dotzena d'edificis més eixorivits i jovenívols, s'enretira i fa renglera, cara al sol, per tal de llençar l'esguard de llurs portes i finestres, ribetejades de blau, vers la massa rocosa de les Tosses, enorme teló blavenc que sobresurt del collet del Roure. Es el carrer d'Allà que voreja les terres del Cerveri, sota les ruïnes daurades de la Torre, rodona i veïna del bosc» (Iglésies, 1948).

Figura 11.16. Hortets vora el nucli urbà de Tivissa que van haver de ser reconstruïts arran de les pluges torrencials del setembre de l'any 1971.

També hi ha descripcions d'episodis com ara els incendis o els aiguats que van tenir conseqüències sobre el paisatge de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Concretament a la *Guia de la Ribera d'Ebre* de

Biarnès i Cid (1984), es descriuen els quatre grans incendis que van arrasar aquestes muntanyes i el desastre dels posteriors aiguats de l'any 1971, de la següent forma:

«L'any 1971, els genets de l'Apocalipsi cavalcaren per la Ribera [...] Socarrimades i carbonitzades restaren les muntanyes de Tivissa per les quatre peïjades d'aquest cavall de foc als quatre incendis forestals durant l'estiu, i l'espasa de foc d'un sol abrasador, amb temperatura mai igualades, sense una sola gota de pluja, va martiritzar la Ribera.

Fosques nuvolades avançaren pels quatre costats del cel de la Ribera i el diumenge dia 19 de setembre va començar a ploure; a Tivissa a la tarda caigueren 150 litres per m², i el dimarts dia 21, va ser el diluvi; a Tivissa en dues hores caigueren 186 litres per m²: murs d'un metre de gruix arrencats de soca-rel, finques desaparegudes, terres totalment erosionades, arbres desarrelats i llençats a molt distància. -Si un vol veure destrosses, se n'atiparà!- deien els de Tivissa. On hi havia fèrtils i molt cuidats hortets, es contemplava una barranc esfereïdor. Aquest aiguat, solament a Tivissa, va produir pèrdues de 140.500.000 ptes.» (Biarnès i Cid, 1984: p. 51).

Valors en el paisatge

Els **valors ecològics** del paisatge d'aquesta unitat són evidents. Destaquen diversos indrets. El sector central del massís calcari (Espai d'Interès Natural de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, amb 4.346,72 ha), a cavall entre els municipis de Vandellòs (2.861,31 ha) i Tivissa (1.485,41 ha), i que va ser inclòs al PEIN per contenir espècies que tenen aquí la seva àrea de distribució més septentrional. La petita muntanya del Torn i el seu litoral (Espai d'Interès Natural de la Rojalaplatja del Torn), de 210,60 ha, totes a Vandellòs, va ser inclòs per contenir mostres de vegetació pròpia de les platges i els penya-segats, a més de representar un espai forestal proper a la línia de costa. Tots aquests espais han patit reiterades vegades grans incendis forestals, que han fet canviar substancialment tant els seus valors ecològics com el seu aspecte paisatgístic.

Per altra banda, la totalitat de l'espai no inclòs dins l'Espai d'Interès Natural de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, està considerada connector biològic en el Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre, entre l'EIN i el Tossal de Montagut i la Serra de Cardó.

El sector de les serres de Tivissa i de la Creu està inclòs dins l'Inventari d'Espais d'interès Geològic de Catalunya. Aquí s'hi pot observar una disposició que permet observar una secció estratigràfica del tipus juràssic, que destaca per la seva bellesa paisatgística, amb un relleu modelat a partir de la seva interessant i particular geologia.

Els **valors històrics** del paisatge més rellevants pel seu abast territorial, són el conjunt de marges de pedra en sec, la majoria abandonats avui en dia, que constitueixen un clar testimoni del que havia estat la relació home-medi tan sols fa 50 o 100 anys. Vinculat a l'activitat agrícola també tenen un elevat interès històric el conjunt de camins de bast, molt d'ells empedrats, que s'utilitzaven per a la comunicació entre els pobles o per accedir als diversos conreus.

Un altre valor històric de primer ordre són els diversos pobles abandonats (Castelló, Masdevalentí, Fatxes i Gavada), avui dia pràcticament en estat de ruïna, que testimonien la tipologia d'assentament pròpia d'aquest territori des de l'edat mitjana fins la dècada de 1960. També tenen un valor històric els masos-torre del sector central i sud de la unitat, a cavall dels municipis de Tivissa i Vandellòs-Hospitalet: Mas d'Aumet, Mas d'en Sedó, Mas de Genessies, el Mas de Frauques, o la torre circular de Gavada, tots cinc inclosos en el Catàleg de béns culturals d'interès nacional (BCIN), o el Mas de la Devesa. El castell de Sant Blai, actualment en runes, també està inclòs en el Catàleg dels BCIN.

Figura 11.17. Mas-torre d'en Sedó.

Relacionats a aquesta activitat ramadera, es poden considerar de valor històric les restes de corrals, avui dia tots en un estat avançat de ruïna, que es poden trobar arreu de les zones altes de les serres.

El nucli urbà de Tivissa conté diversos elements catalogats dins el BCIN, destacant diverses cases pairals de la part antiga del nucli, així com els portals d'Avall i de l'Era.

Entre els **valors religiosos-espirituals** destaca l'ermita de Sant Blai, única ermita de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs i de gran devoció entre els habitants de Tivissa que per sant Blai, el 3 de febrer, hi van

en romeria. Al mateix poble de Tivissa un element amb valor religiós que destaca en el paisatge, és l'església de Sant Jaume, ben visible des de la C-44. Aquesta església presenta la particularitat que és un gran edifici format per tres parts: església antiga, capella del Roser, i església nova, construït des del segle XIII fins al XIX, on s'hi han combinat elements de diferents estils.

A mig camí entre els valors espirituals i els fenòmens paranormals i relacionat amb el paisatge de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs cal dir que part d'aquest territori ha estat tradicionalment vinculat a la ufologia. L'aïllament, les formes de les muntanyes, els colors de la lluna plena reflectits en les roques, han estat motius que sembla han avaforit el reconeixement d'aquest territori per part dels amants d'aquestes ciències ocultes per a l'observació d'aquests fenòmens.

També hi ha tota una sèrie de llegendes relacionades amb uns assassinats que van tenir lloc al poble, avui abandonat, de Fatxes. Aquests fenòmens han fet que part de la població del territori consideri l'entorn de Fatxes com un entorn maleït i perillós. Vinculat a aquests assassinats hi ha diverses llegendes de persones que asseguren haver estat testimonis de fenòmens paranormals.

La mola de Genessies, la serra de Tivissa, la Llena, els Borjos, la serra de la Talaia, la serra de la Creu, les Marrades o els graus de Vandellòs representen **valors simbòlics i identitaris**, en ser considerades muntanyes simbòliques sobretot per part de la població local, mentre que el conjunt muntanyós vist des del Camp i des de l'Ebre, representa una part de l'escenari de fons, amb el qual els habitants del Camp i l'Ebre, especialment els de la Ribera d'Ebre i els del Priorat, s'hi senten altament identificats.

El **valor d'ús social** d'aquesta unitat està bastant limitat a sortides de senderisme esporàdiques no organitzades o organitzades tant per entitats locals com foranes. Diverses són les rutes que permeten endinsar-se en aquestes muntanyes a través d'una xarxa de camins i senders pràcticament inacabables. De fet, aquestes muntanyes tenen una tradició senderista que ve de fa anys: la primera marca de pintura d'un sender de gran recorregut (GR-7) a l'Estat espanyol va ser a l'ermita de Sant Blai l'any 1976. Just a l'ermita de Sant Blai hi ha una petita àrea de lleure, i a mig camí de Tivissa hi ha diverses vies per practicar l'escalada o les vies ferrades. Altres activitats que es desenvolupen en aquesta unitat són l'activitat cinegètica per part de caçadors locals, així com un intens ús motoritzat, de motos i quads, tant de forma organitzada com per lliure.

Avui dia pràcticament no existeixen paisatges amb un elevat **valor productiu**. Només els paisatges de la ramaderia extensiva amb cabra blanca de Rasquera que pasturen pel massís calcari, són considerats paisatges amb valor productiu, encara que mínim. L'existència d'abundant roca calcària, així com la relativa proximitat a les àrees

més dinàmiques del Camp de Tarragona, ha comportat la presència de dues grans pedreres als vessants marítics de les serres, una d'elles ben visible des de bona part del Camp.

Figura 11.18. Vista de la Mola de Genessies

En aquesta unitat de paisatge, l'agricultura no té pràcticament valor econòmic, i es pot dir que només perviu com activitat a temps parcial, i encara amb preocupants indicis de regressió. El turisme és una activitat pràcticament inexistent, tant per la gairebé nul·la promoció turística com per l'elevat grau de desconeixement que existeix d'aquest massís, inclòs per bona part dels habitants de l'entorn immediat. Per comprendre determinades percepcions que hi ha sobre el massís de Tivissa-Vandellòs, i més concretament de la part corresponent al terme municipal de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, són interessants les

valoracions que es solen fer d'aquest àmbit per part dels sectors econòmics i empresarials del Camp: «Aquest territori només serveix per proporcionar pedra i energia».

Entre els **valors estètics** del paisatge destaquen especialment els relacionats amb les formes que han originat els processos erosius sobre la roca calcària. Destaca en aquest sentit la mola de Genessies que, amb la seva forma esdevé una fita en el paisatge visible des de diversos punts d'aquest espai. També destaquen el serrat dels Avencs-molló Puntaire, que es mostra com una autèntica serra per les nombroses dents que donen forma a aquest conjunt, i els graus de Castelló i de Vandellòs, que mostren uns espadats considerables. Unes geofomes singulars són les que es poden observar a la Llena, la Tossa i la roca del Migdia, on hi ha una magnífica secció estratigràfica on hi afloren materials amb unes condicions espectaculars.

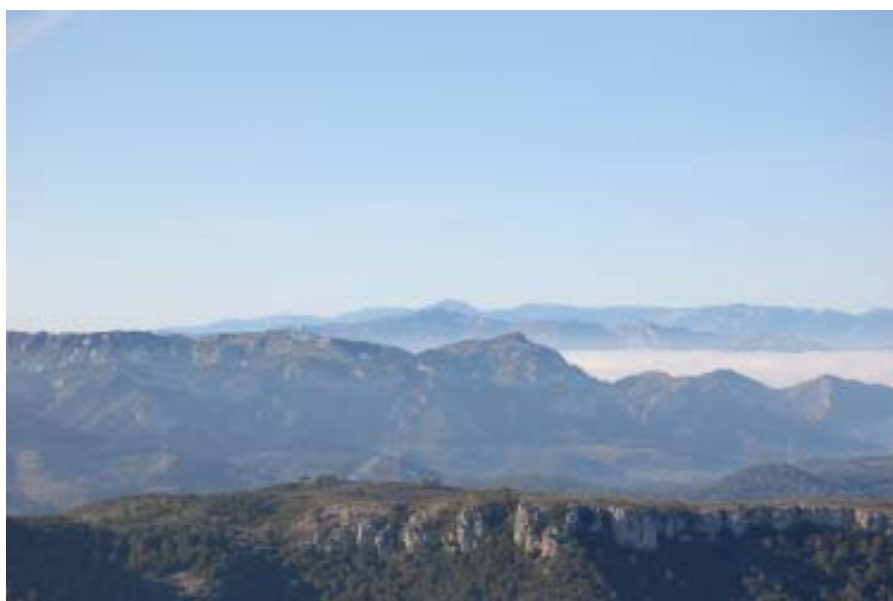

Figura 11.19. Vistes, des del Montalt (Serra de Llaberia) de la Serra de Tivissa en primer terme i de la boira remuntant pels Burgans en segon terme.

També són de destacar els contrastos entre la roca i la vegetació que es pot observar a la serra de l'Esteve, la serra de la Talaia, la serra de Tivissa, la Llena, los Borjos, Missamaroi, o la serra de la Creu. Al mateix temps, les masses boscoses que s'estan configurant als vessants interiors de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs també tenen un valor estètic, sobretot per la seva contraposició amb els espadats i serres calcàries de la vora.

Els conreus d'olivera (acompanyades d'ametller), a les zones de contacte amb el Baix Priorat i amb el Litoral del Baix Ebre, que també presenten un valor estètic.

Un altre paisatge amb valor estètic, en aquest cas al sector litoral de la unitat muntanyes de Tivissa-Vandellòs, és el de l'illot i els penya-segats

del Torn, que amb la conjugació de roca i mar presenten un paisatge de gran bellesa.

A nivell urbà destaquen els valors estètics del conjunt del nucli urbà de Tivissa, tant des del punt de vista extern, configurant un valor estètic amb un patró d'assentament condicionat per l'orografia i amb unes vistes esplèndides des de la C-44, com des del punt de vista del seu centre històric. El centre històric de Tivissa encara conserva l'estructura de l'antiga trama urbanística encerclada per un recinte emmurallat. Una passejada pels carrers estrets i costeruts permet descobrir edificis d'interès com el Portal de l'Era, el Portal d'Avall, l'Hostal o les restes de les muralles. Així mateix, els accessos al nucli urbà de Tivissa, mantenen les fileres d'arbres de plataners (*Platanus hispanica*) amb una funció d'embelliment així com per dotar d'ombra. També tenen valor estètic el conjunt de cases abandonades dels nuclis de Castelló, Gavada i Fatxes. Especialment en el cas del nucli de Castelló, que està sent recuperat.

Tangencialment, l'extrem occidental de la unitat es veu sovint afectat per les boires hivernals que es presenten a la Cubeta de Móra, i que en contrast amb els perfils calcaris de les serres generen uns paisatges efímers però de gran bellesa.

Les muntanyes de Tivissa-Vandellòs, en el seu conjunt, també representen un valor estètic per la silueta que marquen les carenes de les serres, tant si són vistes des del Camp de Tarragona, des del Baix Ebre, com des de la Ribera d'Ebre o el Priorat.

Principals rutes i punts d'observació i gaudí del paisatge

Amb relació als punts d'observació del paisatge, per la seva relativa accessibilitat i popularitat, destaca el de l'entorn de l'ermita de Sant Blai, prop de Tivissa; el de la muntanya del Torn, on recentment s'hi ha adequat un mirador; els Dedalts de Vandellòs, als quals es pot accedir des del poble de Vandellòs per una pista forestal apta per a tot tipus de vehicles, i des d'on es pot contemplar pràcticament tota la vall del riu Llastres i del massís calcari, així com bona part del Camp de Tarragona. Un altre punt d'observació és el del coll d'Aumet, al qual es pot accedir pel camí de Gavada, totalment apte per a tot tipus de vehicles, i des d'on es pot observar bona part del massís calcari així com les planes de Sant Jordi i del Burgar, a les Terres de l'Ebre.

Les principals rutes motoritzades d'observació del paisatge són les carreteres N-340 i C-44 que perifèricament permeten contemplar des de diverses perspectives la unitat Muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Des del Mas del Molló fins el coll de Fatxes, per la C-44, es poden contemplar el conjunt de serres, cingles, pics i barrancs que conformen el sector occidental. La N-340 permet creuar la unitat pel sector

litoral, des de l'Almadrava fins passat el coll de Balaguer. També des del Perelló fins l'Almadrava, per l'antiga carretera N-340, que transcorre pel mig del desert d'Alfama, es poden veure les estribacions meridionals d'aquestes muntanyes, així com alguns dels seus cims. Tangencialment, del Perelló a Rasquera, per la TV-3022, que creua els Burgans, es poden contemplar les serres del sector oest de la unitat.

El camí asfaltat, que uneix el coll de Fatxes amb la plana de Sant Jordi, creua la unitat de nord a sud i ofereix unes visuals des de les que es poden contemplar les vastes extensions de matollars, cingles i barrancs feréstecs, pocs coneguts de l'interior de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, que contenen restes d'antigues masades com les d'Aumet o de Frauques.

Hi ha també un camí asfaltat que porta de Vandellòs a Castelló i Masboquera, que permet aproximar-se en detall als conreus i boscos d'una part de la vall del riu Llastres. La resta són camins forestals, en general poc aptes per a la circulació si no s'utilitzen vehicles tot terreny.

La xarxa de senders és abundant i permet circular per gairebé tots els racons de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs. Destaquen els quatre itineraris inclosos en la guia *Camins de la Mediterrània*: el primer de l'Hospitalet a Masriudoms, el segon de l'Hospitalet al Torn, el tercer de Vandellòs a Castelló, i el quart de Vandellòs als Graus de Vandellòs. També hi circulen parcialment el GR-92, paral·lel a la costa, i la seva variant el GR-192, que circula per l'interior del massís calcari, des de Vandellòs al barranc de Senen.

Pel sector occidental de la unitat hi circula el GR-7, des dels Burgans fins al Baix Priorat, passant per l'ermita de Sant Blai i per Tivissa.

El sender de petit recorregut PR-90, que va de l'Hospitalet de l'Infant a Llaberia, permet circular pel sector est de l'àrea. El PR-91, que va de l'Hospitalet de l'Infant a Falset, permet creuar tota la unitat pel seu sector central. Finalment, el PR-92, de l'Hospitalet de l'Infant a Tivissa, permet observar tot el sector oest de la unitat.

Dinàmica actual del paisatge

El paisatge de les muntanyes de Tivissa-Vandellòs està directament relacionat amb a les dinàmiques pròpies de la baixa muntanya mediterrània. Una dinàmica caracteritzada pel despoblament i l'abandonament de les activitats agràries en els sectors de sòl menys fèrtil. La vegetació natural ocupa grans extensions i ha configurat masses contínues que faciliten l'expansió del foc quan es produeix un incendi forestal.

Les terres llaurades, per exemple a Vandellòs-l'Hospitalet de l'Infant, van disminuir de gairebé 1.500 ha a poc més de 900 ha entre 1982 i 1999. L'agricultura només es manté en les terrasses del riu de Llastres i en el fons dels barrancs que li són tributaris, així com en els vessants interiors en contacte amb la Plana del Baix Ebre, i a l'entorn de Tivissa, en contacte amb el Baix Priorat.

Dins la unitat de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs s'hi conreen bàsicament avellaners i oliveres, així com fragments d'horta a la vora dels nuclis urbans o allà on la presència d'aigua ho permet. En general es tracta d'explotacions mantingudes per agricultors a temps parcial. Aquesta situació té, i tindrà en el futur, efectes clars sobre el paisatge, en produir-se progressivament l'abandonament dels pocs conreus existents.

El desenvolupament urbanístic al sector de la vall del riu Llastres és pràcticament inexistent, igual que al nucli urbà de Tivissa, on fins ara ha prevalgut el reaprofitament d'antics edificis o el reblliment d'alguna parcel·la buida de l'interior dels nuclis. Només recentment destaca la construcció de dos blocs de cinc pisos d'alçada al nucli de Masboquera, un d'ells inacabat, que trenca amb el paisatge d'aquest petit nucli urbà.

La ramaderia i els incendis forestals són doncs, els factors que condicionen el paisatge del massís calcari, juntament amb les línies elèctriques construïdes per l'empresa Red Eléctrica Española a partir de la dècada de 1970. Aquestes línies són una de 220kV que creua pel sector occidental de la unitat, una de 380 kV que creua la unitat des del sud-oest fins al nord-est i paral·lela a la línia de costa, i una de 380kV just pel sector nord, en contacte amb la Serra de Llaberia.

Al sector litoral, el complex nuclear i tèrmic amb les infraestructures associades corresponents (línies elèctriques d'alta tensió, camins d'accés, subestacions elèctriques, etc.), juntament amb les infraestructures viàries d'alta capacitat, són els elements configuradors del paisatge. Tanmateix, al sud de la unitat, perviu una estructura de paisatge tradicional formada per un mosaic de conreus d'olivera i garrofer amb matollars i retalls de bosquines de pi blanc, que es manté més o menys estable.

Estable		D'agrícola/forestal a urbà		D'agrícola a forestal		De forestal a agrícola		Canvi d'ús agrícola		De forestal arbrat a forestal no arbrat	
Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
11278,7	92,2	1,8	0	304,1	2,5	138,2	1,1	55,2	0,5	459,8	3,8

Taula 11.1. Dinàmica dels usos del sòl a les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, 1992-2002.
Font: Elaboració pròpia a partir d'Àmbit Rural (2007)

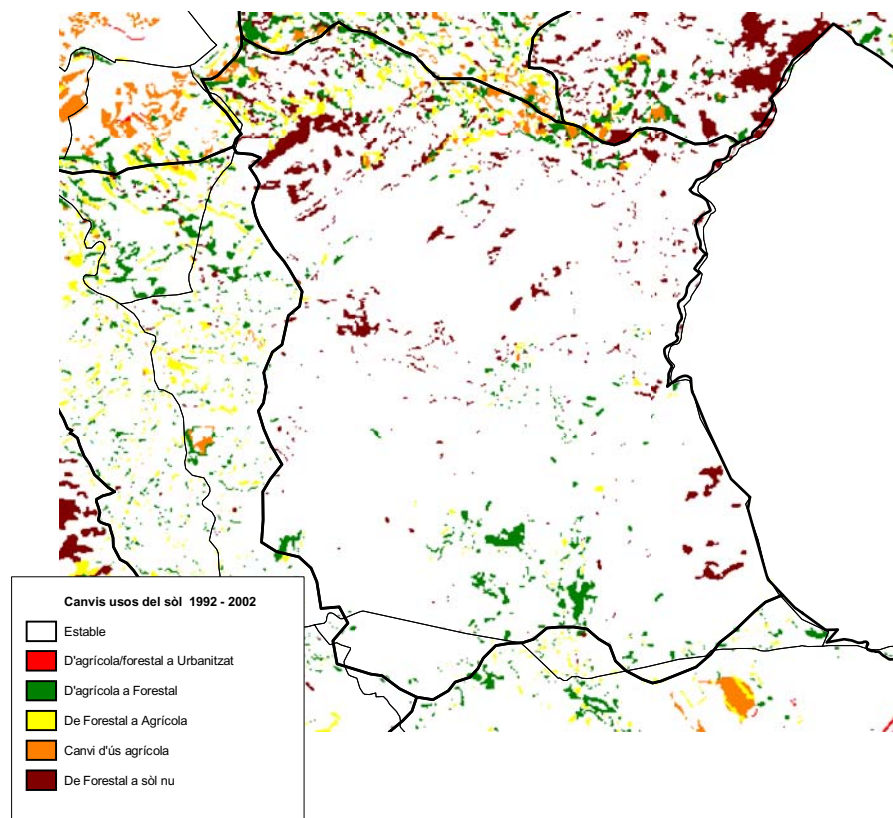

Figura 11.20. Dinàmica dels usos del sòl a les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, 1992-2002.
Font: Àmbit Rural (2007) a partir de DMAiH.

Als sectors de la vall del riu Llastres i als voltants del nucli urbà de Tivissa els fenòmens naturals prevalen sobre els humans, ja que l'agricultura està en clar retrocés, sense cap nova rompuda de terrenys forestals ni altra activitat econòmica destacable. Aquí, les masses forestals van recuperant lentament el terreny perdut a partir de la segona meitat del segle XIX.

Impactes i riscos

La recurrència dels incendis forestals ha convertit aquest espai en un dels que s'ha cremat més vegades en els últims 25-30 anys a Catalunya. Als grans incendis de les dècades de 1970 i 1980, que van assolir aquestes terres, s'hi ha d'afegir el darrer de l'abril de 2006, que va calcinar 1.250 ha del sector est de la unitat. Els incendis suposen un impacte pel paisatge, que tarda uns anys en recuperar la vegetació.

El sobrepastoreig de cabra blanca de Rasquera al que estan sotmesos diversos indrets d'aquest territori també representa un impacte pel paisatge de la zona. Si bé la ramaderia extensiva és positiva perquè afavoreix la permanència de determinats ecosistemes, hi ha indrets

que estan sotmesos a pressions molt fortes amb preocupants índexs d'erosió i mostres significatives de deteriorament de les comunitats vegetals. Tot i que es tracta de ramaderia extensiva, els ramats acostumen a pasturar sempre pels mateixos indrets, sense cap mena de planificació ni d'ordenació dels espais i períodes de pastura.

Les pedreres situades a l'est de la unitat, una ben visible des de bona part del Camp de Tarragona, també suposen un impacte que no s'ha minimitzat mitjançant plans de restauració. És de destacar el cas de la pedrera de Hospitalet de l'Infant, pintada de color verd, una tècnica que no apareix en cap dels manuals de restauració d'activitats extractives, i que va ser fruit d'una decisió d'àmbit municipal.

Les nombroses línies elèctriques de molt alta tensió que creuen en totes direccions són elements que distorsionen el paisatge, sobretot les que creuen pel sector del massís calcari. Especialment impactants són les situades en punts elevats de les serres o a les portelles (colls de muntanya).

La progressiva construcció de centrals productores d'electricitat a la zona de l'Hospitalet-coll de Balaguer: central nuclear Vandellòs I (desmantellada), central nuclear Vandellòs II (en funcionament), i central tèrmica Plana del Vent, més totes les infraestructures auxiliars (com les línies i subestacions elèctriques), han transformat el paisatge d'aquesta zona considerablement en els darrers 30 anys. Cal tenir en compte, a més, que la concepció negativa que bona part de la població té de les centrals nuclears afecta el conjunt de la unitat de paisatge, dificultant plans de desenvolupament turístic tot i els valuosos valors ecològics que conté.

En aquest sector, s'hi ha de sumar l'impacte que la construcció de l'autovia A-7 (desdoblament de la N-340) està produint al paisatge al seu pas pel coll de Balaguer. Cal tenir en compte que el coll de Balaguer ja és un zona altament saturada pel pas d'infraestructures i l'existència del complex energètic. Aquest nova infraestructura, que passa pel sector de muntanya sobre l'actual autopista AP-7, provoca importants desmunts de roca calcària, eliminant quasi literalment la muntanya del coll de Balaguer, així com la construcció de viaductes i terraplens amb una alta incidència visual.

La traça del gasoducte Barcelona-Bilbao-València, que creua tota la vall del riu Llastres, i continua pel sector de Tivissa just a la zona de contacte amb la Serra de Llaberia, primer, i el Baix Priorat, després, és ben visible, especialment quan transcorre per vessants calcaris de certa pendent. El recent desdoblament de la infraestructura ha contribuït a mantenir la incidència sobre el paisatge que havia provocat la traça inicial.

A nivell menor, i provocats per actuacions d'iniciativa municipal, també són apreciables altres impactes, com els eixamplaments i asfaltats de

camins rurals (camí de Gavada i camí de Castelló), noves línies elèctriques de baixa i mitja tensió (de Vandellòs a Castelló, i de Vandellòs als Graus de Vandellòs), les torres de comunicació dels Graus de Vandellòs, les taies forestals periòdiques incontrolades i la construcció d'edificis amb una tipologia arquitectònica completament diferent a la de la zona.

En relació amb els riscos, és de preveure que es mantinguin algunes de les dinàmiques que han originat els impactes actuals. El cas dels incendis i del sobrepastoreig associat a les àrees cremades, és previsible que continuï produint-se.

Pel que fa a les pedreres, tot i que de moment no hi hagi cap projecte nou, és de preveure que les existents continuïn amb la seva activitat i, per tant, incrementant o almenys mantenint l'impacte visual que a dia d'avui ja estan produint.

Pel que fa a la construcció, hi ha el risc que es continuïn impulsant construccions de tipologies no adaptades a l'entorn, com s'ha iniciat recentment al petit nucli urbà de Masboquera. Aquest risc és especialment significatiu en el cas del nucli urbà de Tivissa, degut al valor estètic del nucli urbà i la seva fragilitat davant qualssevol nova modificació que no respecti la línia de l'horitzó (*skyline*), les formes, els colors i les textures actuals.

Possible evolució de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs

Les dinàmiques i impactes a que està sotmès el paisatge de la unitat es mantindran, almenys en un futur proper: l'estancament demogràfic, el retrocés dels conreus i l'impacte dels incendis forestals, les infraestructures energètiques i les vies de comunicació, seran els principals agents que modelaran el paisatge.

Així doncs, el risc d'incendi i el sobrepastoreig poden continuar sent els protagonistes del paisatge del massís calcari, sempre que es mantinguin les actuals estadístiques d'un gran incendi cada 10-15 anys, i mentre no s'apliquin mesures més efectives de prevenció d'incendis forestals i d'ordenació i gestió de les pastures. Cap d'aquestes dues mesures sembla que s'hagin d'emprendre en el curt termini.

És probable que els pocs conreus que resten a l'interior de la unitat, desapareguin quasi per complet, independentment de les polítiques agràries. Malgrat tot, sembla assegurat el manteniment d'alguns conreus diversificats (avellaners, ametllers i olivera, principalment), localitzats a l'entorn dels nuclis urbans de Tivissa i Vandellòs, i treballats a temps parcial. El procés pot mantenir-se en les petites explotacions hortícoles de la vora dels nuclis urbans.

Tot i que els creixements urbanístics fins ara hagin estat pràcticament inexistents, el recent cas de construcció de dos blocs de cinc pisos al petit nucli urbà de Masboquera, si es pren com exemple, pot significar el tret de sortida d'una dinàmica gens desitjable per al manteniment d'un cert paisatge de qualitat dels nuclis d'aquesta unitat. Malgrat tot, l'episodi d'estancament econòmic i urbanístic que s'està vivint, sembla garantir que aquestes dinàmiques no es podran tornar a produir fins ben bé d'aquí a 5-10 anys.

Les infraestructures i la construcció d'elements auxiliars de la central nuclear i la central tèrmica seran els que aniran configurant un paisatge industrial a l'entorn del Coll de Balaguer-Hospitalet. En aquest sentit destaca la construcció d'una nova línia elèctrica d'alta tensió de 2,7 km en aquesta zona, i que ha de servir per evacuar l'energia elèctrica de la central tèrmica de l'Hospitalet de l'Infant.

Avaluació del paisatge

Debilitats

- L'absència de gestió de l'Espai d'Interès Natural de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs podria comportar el deteriorament d'aquells valors pels quals va ser inclòs en la xarxa d'espai naturals protegits, fins i tot el seus valors paisatgístics.
- Amb l'abandonament de les activitats agroforestals, la massa forestal guanya extensió i s'incrementa el risc d'incendi. Aquesta problemàtica és especialment intensa en aquesta unitat. Aquest fenomen està provocant una homogeneïtzació dels paisatges forestals afectats pel foc, que han entrat en crisi precisament per la seva «deshumanització».
- La poca planificació de l'activitat ramadera extensiva que es desenvolupa en bona part d'aquesta unitat, fa que degut al sobrepastoreig determinats indrets estiguin sotmesos a pressions molt fortes amb preocupants índexs d'erosió i mostres significatives de deteriorament de les comunitats vegetals.
- Hi ha un conjunt d'impactes paisatgístics puntuals que per si sols són poc representatius, però que en conjunt poden donar la sensació de degradació i abandonament generalitzat. Alguns exemples d'aquests impactes puntuals però presents en aquesta unitat són: les traces del gasoducte Barcelona-Bilbao-València, o les tres línies de la xarxa elèctrica de molt alta tensió.

Amenaces

- La localització geogràfica en un extrem del Camp de Tarragona i de les Terres de l'Ebre, reforça la poca valorització que d'aquest territori en tenen els agents econòmics d'aquestes respectius àmbits territorials.
- Tot i que l'agricultura no és molt rellevant, les condicions del medi físic i l'evolució dels mercats agrícoles tampoc no són gaire favorables. Aquest fet pot tenir repercussions sobre la dinàmica demogràfica i, per tant, sobre el paisatge.
- La vulnerabilitat davant els incendis forestals del conjunt d'aquesta unitat. Tota l'àmbit està classificat com de molt alt risc d'incendi forestal.

Fortaleses

- El desenvolupament d'iniciatives vinculades a la gestió d'Espais d'Interès Natural per part dels ajuntaments de Tivissa (en el cas de la unitat veïna de la Serra de Llaberia amb la creació d'un consorci) i de Vandellòs-Hospitalet (en el cas de l'EIN la Rojala-platja del Torn amb un seguit d'actuacions de millora paisatgística), poden representar una bona opció per preservar i valoritzar els paisatges inclosos en el PEIN Muntanyes de Tivissa Vandellòs, que abraça bona part d'aquesta unitat de paisatge.
- La unitat manté uns dels pocs ramats de cabra blanca de Rasquera de les Terres de l'Ebre, fet que representa en alguns casos el manteniment d'una activitat ramadera i ajuda a la gestió eficient dels sistemes naturals, mantenint-los amb uns elevats nivells de biodiversitat i reduint-ne el risc d'incendis forestals.
- La presència d'elements que poden ser considerats com a patrimonials, a banda de les restes arqueològiques o el patrimoni històric ja reconegut, com són els elements conformats per les xarxes de camins, les feixes de pedra en sec, els masos, els corrals, etc. Aquests elements constitueixen un factor de valorització positiva del paisatge d'aquesta unitat.
- La presència de l'ermita de Sant Blai, com a element de l'imaginari col·lectiu per als habitants de Tivissa, és un element visitat tant en dates assenyalades com al llarg de l'any, que atreu pel seu significat religiós com pel paisatge en el qual està integrada.
- Existència d'una extensa xarxa de senders i camins públics molt ben constituïda, garanteixen l'accés a la contemplació i gaudi del paisatge, especialment a peu.

Oportunitats

- Bona part del territori gaudeix actualment de la protecció que li confereix el PEIN. Aquesta protecció ha de servir per garantir la gestió dels espais naturals que, en la major part, no han estat gaire transformats per l'acció antròpica. El fet que una gran extensió de l'espai sigui terreny comunal, propietat de l'Ajuntament de Vandellòs-Hospitalet i de Tivissa, és un element que hauria de facilitar-ne la gestió.
- Hi ha restes d'antics poblaments històrics, tant agrupats (pobles abandonats) com disseminats (masos-torre), susceptibles de ser posats en valor i configurar un patrimoni que afavoreixi un desenvolupament endogen per a la població i el manteniment del paisatge.
- Els perfils prominents de les serres que formen el relleu de la unitat, constitueixen el teló de fons o *skyline* per la plana sud del Baix Camp, del Baix Priorat i de la Cubeta de Móra, de manera que formen part dels elements identitaris del paisatge de l'extrem sud del Camp de Tarragona i de la Ribera d'Ebre-Priorat.
- Una atmosfera de misteri envolta alguns dels relleus de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, fet que també es veu afavorit per l'abandó d'algunes poblacions. Aquesta situació, que a priori pot semblar un punt negatiu, ben reconduïda pot ser utilitzada com un valor addicional de la zona per atraure un determinat tipus de turisme.
- Possibilitat d'aprofitar la presència dels ramats de cabra blanca per a la realització d'una gestió eficaç i eficient dels sistemes naturals, fent-los més segurs davant els incendis forestals, minimitzant el risc d'erosió, i contribuint a una millora de la qualitat del paisatge d'aquesta unitat.

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de mesures (criteris) i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de les Terres de l'Ebre continguts en els capítols 14 i 15 de la present memòria (volum 1).

OQP 11.1

Un paisatge natural ben conservat i amb qualitat paisatgística posat a l'abast de la ciutadania per al seu gaudi i com a recurs per a la millor comercialització de diversos productes.

Les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs representen un paisatge de muntanya mediterrània caracteritzat per un relleu agrest, amb unes altituds dels cims culminants que poc sobrepassen els 700 m. Una complexa xarxa de barrancs secs, curts i abruptes, que juntament amb un conjunt de cingles i codines (Molló-Puntaire-La Portellada, Graus de Castelló i Vandellòs, Mola de Genessies, los Borjos, la Llana,...),

contenen valors ecològics, estètics i simbòlics-identitaris.

La vegetació natural ocupa gairebé el 90% de la superfície de la unitat. Les brolles i garrigues termòfiles predominen en el vessant meridional, mentre a les obagues hi apareixen claps d'alzinars i bosquines de pi blanc.

Els conreus hi són escassos, i en clara regressió, i estan situats a les valls del nord de la unitat on s'hi conrea vinya, avellaners, oliveres i ametllers, i als vessants marítims més planers, on principalment s'hi conrea olivera i garrofer.

A la línia de costa hi ha la muntanya de la Rojala i la platja del Torn, un litoral rocós de gran valor natural i estètic, amb unes platges i cales lliures de construccions i altres elements artificialitzadors.

Una part important de la unitat està inclosa dins els EIN Muntanyes de Tivissa-Vandellòs i la Rojala-platja del Torn.

Criteri 11.1.1.- Gestionar i ordenar les masses forestals del nord i oest de la unitat per tal millorar-ne la seva estructura i fer-les més resistents davant el risc d'incendis forestals, garantint un paisatge natural amb una vegetació pròpia del domini biogeogràfic que els correspon.

Criteri 11.1.2.- Vetllar pel manteniment de les àrees agrícoles que romanen al nord i al sud-oest de la unitat, atesa la seva funció d'aportació de biodiversitat i de prevenció d'incendis forestals.

Criteri 11.1.3.- Evitar les actuacions agressives en vessants d'excessiva pendent i/o alta visibilitat des dels nuclis de població o des de les vies de comunicació.

Criteri 11.1.4.- Preservar els cingles, que gaudeixen d'un reconeixement estètic i simbòlic i identitari entre la població, d'actuacions agressives que en desvirtuïn la seva contemplació.

Criteri 11.1.5.- Potenciar la gestió dels dos espais d'interès natural que conté la unitat, les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs i la Rojala-platja del Torn.

ACCIÓ 11.1.1.

Impulsar la creació d'una figura per a la gestió dels espais inclosos en el PEIN (Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, i la Rojala-platja del Torn), per tal d'executar una política de gestió eficient d'aquests espais naturals i garantir-ne la conservació dels valors que contenen.

Prioritat
Alta
ACCIÓ 11.1.2.

Incloure a l'EIN Muntanyes de Tivissa Vandellòs dels connectors biològics definits pel Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre.

Prioritat
Alta
ACCIÓ 11.1.3.

Elaborar d'un Pla de Prevenció d'Incendis Forestal (PPI) integral per a tota la unitat de paisatge, partint de la base d'una gestió i ordenació sostenible de les masses forestals, aprofundint en el paper de la ramaderia extensiva com a element de millora de la seva estructura i les faci més resistents als incendis forestals.

Prioritat
Alta
ACCIÓ 11.1.4.

Realitzar un inventari del patrimoni d'arquitectura rural de pedra seca de les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs, per tal de garantir-ne la seva conservació i poder posar aquest patrimoni a l'abast del conjunt de la població per al seu gaudi i l'aprofitament econòmic.

Prioritat
Alta
ACCIÓ 11.1.5.

Conservar i adequar per a l'ús públic l'ermita de Sant Blai i els seus voltants, ja que és un indret freqüentat pels habitants de la zona.

Prioritat
Mitjana
ACCIÓ 11.1.6.

Consolidar, per les perspectives panoràmiques que ofereixen sobre el paisatge, els miradors de la muntanya de la Rojala, els Graus de Vandellòs, el coll d'Aumet, i l'ermita de Sant Blai, així com senyalitzar els recorreguts d'interès o itineraris paisatgístics als punts de principi i final:

- Coll de Fatxes- Gavada- Mas Platé
- Hospitalet de l'Infant- Vandellòs- Tivissa- Mas del Molló
- Hospitalet de l'Infant- L'Almadrava

Prioritat
Alta

OQP 11.2

Uns nuclis urbans compactes i amb uns límits nítids en la transició vers els espais forestals i agraris, i amb uns centres, sobretot el de Tivissa, amb valor històric i arquitectònic ric i divers, protegit, restaurat i valorat.

Les Muntanyes de Tivissa-Vandellòs estan caracteritzades pel seu elevat grau de despoblament, concentrant-se la població a les valls del nord de la unitat, a l'entorn dels nuclis urbans de Tivissa, Vandellòs, Masboquera, i Masriudoms. Aquests nuclis han tingut una evolució urbana molt limitada i han mantingut l'aparença de pobles compactes i amb perfils i identitats pròpies, especialment en el cas de Tivissa que conté un valor estètic singular. Tanmateix, en els darrers temps han aparegut al petit nucli urbà de Masboquera (50 habitants), dos edificis d'altura considerable que desvirtuen totalment la façana i el perfil del nucli urbà, desfigurant-lo notablement.

A la línia de costa hi ha el petit llogarret de l'Almadrava, un antic nucli de pescadors mig reconvertit en nucli turístic. La construcció de les centrals nuclears al coll de Balaguer, a partir de la dècada de 1970, van frenar del tot el creixement urbanístic.

Unes particularitats que presenta aquesta unitat de paisatge són, per una banda, l'existència de quatre pobles abandonats (Castelló, Masdevalentí, Gavada i Fatxes), i per altra banda, l'existència d'un seguit de masos-torre (Mas de Genessies, Mas d'Aumet, Mas d'en Cedó, Mas de Frauques,...)

Criteri 11.2.1.- Recuperar i revaloritzar el conjunt de pobles abandonats, de masos-torre, de corrals i de camins de bast empedrats.

Criteri 11.2.2.- Vetllar perquè en el procés de tramitació i aprovació dels instruments de planejament urbanístic municipal es garanteixi la preservació de la compacitat dels nuclis urbans i l'encaix de les noves construccions en el paisatge urbà preexistent. En paral·lel, estudiar la possibilitat de revertir l'edifici inacabat que desvirtua el perfil i la façana urbana de Masboquera

ACCIÓ 11.2.1.

Desenvolupar els instruments de planejament urbanístic i les actuacions de millora, amb l'objectiu de conservar i restaurar integralment la façana del nucli urbà de Tivissa.

Prioritat

Alta

ACCIÓ 11.2.2.

Elaborar un projecte de restauració integral dels nuclis urbans abandonats de Gavada, Masdevalentí, Fatxes i Castelló, així com dels masos-torre de Genessies, Aumet, Cedó, i Frauques, respectant la trama urbana dels assentaments, així com els elements arquitectònics definidors dels edificis (alçades, cobertes, façanes, materials,...).

Prioritat

Mitjana

ACCIÓ 11.2.3.

Vinculat a l'ACCIÓ 11.1.4., inventariar també els antics corrals de bestiar i els antics camins de bast empedrats que comunicaven i relligaven els assentaments urbans.

Prioritat

Mitjana

OQP 11.3

Unes infraestructures energètiques i de comunicació, i àrees extractives, ben integrades paisatgísticament i que no malmetin la continuïtat paisatgística i social del territori.

La implantació de centrals productores d'electricitat a la zona del coll de Balaguer (centrals nuclears Vandellòs I i II, central tèrmica de l'Hospitalet), així com les seves infraestructures auxiliars (subestacions i línies de molt alta tensió), juntament amb el pas de grans infraestructures de comunicació (autopista AP-7, construcció de la nova autovia A-7) i les activitats extractives (pedrera de Racó del Marfull), unit al fet que la zona va patir un gran incendi forestal l'any 2006, han configurat un paisatge dantesco, percebut com a dramàtic i amb un elevat nombre d'observadors. Tota aquesta àrea caldria regenerar-la per tal de millorar-ne el seu deteriorat estat paisatgístic, tenint en compte la millora de la qualitat estètica dels complexos energètics, especialment als sectors perimetrals, així com l'arranjament de les vores de l'AP-7 i de l'A-7.

També caldria reordenar el traçat de les cinc línies de molt alta tensió que travessen arreu de la unitat, tenint en compte l'aprofitament dels corredors per on ja transcorren les infraestructures viàries actuals.

Criteri 11.3.1.- Vetllar per aconseguir que les instal·lacions amb risc (centrals nuclears i central tèrmica) mantinguin distàncies de seguretat lliures d'edificacions (especialment d'altres indústries perilloses i habitatges), alhora que ofereixin una imatge moderna, cuidada, segura, etc.

Criteri 11.3.2.- Instal·lació de pantalles arbrades a les façanes del polígon energètic del coll de Balaguer, que confronta amb les vies de comunicació d'alta capacitat (AP-7 i A-7).

Criteri 11.3.3.- Potenciar la instal·lació, en el polígon energètic del coll de Balaguer, de centres de producció elèctrica basats en energies renovables, especialment la eòlica i la fotovoltaica.

Criteri 11.3.4.- Aplicar com a criteri general la Guia d'integració paisatgística. Polígons industrials i sectors d'activitat econòmica, per a l'ordenació de les àrees d'activitat econòmica.

Criteri 11.3.5.- Minimitzar la fragmentació física del territori i els canvis de configuració dels terrenys necessaris per a la construcció de noves vies comunicació, a través de la construcció de major longitud de túnels, falsos túnels i viaducte.

Criteri 11.3.6.- Evitar l'increment de l'efecte barrera o de fragmentació de les infraestructures lineals en el corredor litoral, que comprenen paisatges amb interès connector i altres valors definits en el present catàleg.

Criteri 11.3.7.- Restaurar paisatgísticament els talussos de les infraestructures de comunicació lineals, tant de les noves com de les existents. En aquest sentit, es prioritzarà la revegetació del talús, en especial mitjançant espècies arbòries i arbustives autòctones, de manera que es reproduïxin en la mesura del possible els ecosistemes que són propis de l'àrea afectada.

Criteri 11.3.8.- La xarxa de transport d'electricitat hauria de seguir preferentment les traces establertes per carreteres i ferrocarrils, i quan no pugui ésser així s'han d'agrupar en corredors que hauran d'establir els instruments sectorials corresponents, amb criteris de minimitzar el seu impacte en el paisatge.

ACCIÓ 11.3.1.

Impulsar actuacions de millora paisatgística amb l'objectiu de restaurar integralment l'àrea del coll de Balaguer, tenint en compte els següents aspectes:

- aprofitament dels corredors per on ja transcorren les infraestructures actuals per fer passar les noves,
- millora de la qualitat estètica dels complexos energètics (centrals nuclears i central tèrmica), especialment als sectors perimetrals,
- arranjamant de les vores de l'AP-7 i l'A7,
- Plantació de pantalles arbrades a les façanes del polígon energètic que confronten amb les vies de comunicació d'alta capacitat (AP-7 i A-7).

Prioritat**Alta****ACCIÓ 11.3.2.**

Estudiar la possibilitat de reconduir les línies elèctriques d'alta i molt alta tensió que transcorren per l'interior de la unitat cap a corredors d'infraestructures existents.

Prioritat**Alta****ACCIÓ 11.3.3.**

Impulsar l'ordenació i restauració de les activitats extractives situades al nord del coll de Balaguer (Racó de Marfull, muntanya del Torn, i Xalapa), delimitant-ne l'extensió màxima, regenerant-ne els espais perimetrals i les àrees en desús i integrant-les paisatgísticament.

Prioritat**Alta**